

ΑΝΑΛΗΨΗ ΑΠΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΑΠΟ ΜΗ ΔΙΚΑΙΟΥΧΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

Δικηγόρου, Νομικού Συμβούλου
Γραφείου Τραπεζικού Μεσολαβητή

Το κείμενο που ακολουθεί, πέρα από μια συνοπτική νομική οριοθέτηση του ζητήματος, συνιστά μια καταγραφή της καθημερινής τραπεζικής πρακτικής υπό το πρίσμα της ερμηνείας και της εφαρμογής της σχετικής ισχύουσας νομοθεσίας από τον έλληνα δικαστή.

I. Η κατάθεση χρημάτων και το βιβλιόριο καταθέσεων

A. Πιστωτικό ίδρυμα νοείται η επιχείρηση της οποίας η δραστηριότητα συνίσταται στην αποδοχή καταθέσεων, ή άλλων επιστρεπτέων κεφαλαίων, από το κοινό και στη χορήγηση πιστώσεων για λογαριασμό της¹. Η παραδοσιακά κυριότερη τραπεζική εργασία και, κατά κανόνα, η κύρια πηγή άντλησης των μέσων της τραπεζικής λειτουργίας και των κερδών των τραπεζών είναι η σύμβαση κατάθεσης. Με τη συμβατική σχέση της κατάθεσης χρημάτων και άλλων αξιών επιτυγχάνεται, αφ' ενός η ασφαλής και κερδοφόρα τοποθέτησή τους προς όφελος του καταθέτη, αφ' ετέρου η ενίσχυση της πιστοδοτικής ικανότητας των τραπεζών κατά την εκτέλεση άλλων προσοδοφόρων συναλλαγών. Με την έννοια αυτή, η τράπεζα αποτελεί το συνδετικό κρίκο ανάμεσα στον πιστοδότη και τον πιστολήπτη. Η σχέση που συνδέει την τράπεζα με τον πελάτη της είναι κατεξοχήν σχέση εμπιστοσύνης που στηρίζεται στις αρχές της καλής πίστης και των χρηστών ηθών.

B. Οι τραπεζικές συμβάσεις, μεταξύ των οποίων και η κατάθεση, είναι συμβάσεις προσχωρήσεως. Αλλα παραδείγματα τέτοιων συμβάσεων αποτελούν οι συμβά-

σεις ιδιωτικής ασφάλισης, οι συμβάσεις παροχής ύδρευσης, ηλεκτρικής ενέργειας και τηλεφωνικής σύνδεσης. Η ιδιαιτερότητά τους υπαγορεύεται από τις σύγχρονες απαιτήσεις της οργάνωσης των επιχειρήσεων και από την ανάγκη ομοιόμορφης εξυπηρέτησης του κοινού και μάλιστα μεγάλου αριθμού ενδιαφερομένων. Στις συμβάσεις αυτές η πρόταση του ενός συμβαλλομένου παίρνει τη μορφή αίτησης προς τον αντισυμβαλλόμενο με στερεότυπο περιεχόμενο.

Γ. Η κρατούσα, τόσο στη θεωρία², όσο και στη νομολογία³, άποψη είναι ότι η κατάθεση χρημάτων φέρει το νομικό χαρακτήρα της ανώμαλης παρακαταθήκης του άρθρου 830 του αστικού κώδικα.⁴ Τούτο συνάγεται από το γεγονός ότι ο θεματοφύλακας αποκτά την κυριότητα των χρημάτων αναλαμβάνοντας πρωτίστως την υποχρέωση να αποδώσει στον παρακαταθέτη χρήματα της ίδιας ποσότητας. Σχετικά με τη νομική της υπόσταση, υποστηρίζεται ότι η κατά-

¹ Κατά το άρθρο 2 του Ν 2076/1992, με τον οποίο ενσωματώθηκαν στην ελληνική τραπεζική νομοθεσία οι διατάξεις των οδηγιών 89/646 και 77/780 του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

² Βουζίκας, ΕρμΑΚ, εισαγωγή στα άρθρα 806-809, αρ. 61, ο ίδιος, Δάνειον και ανώμαλος παρακαταθήκη, ΕΕΝ 1961, σελ. 809, Ν. Ρόκας, Στοιχεία Εμπορικού Δικαίου, 1995, σελ. 79, Βελέντζας, Δίκαιο Τραπεζικών Συμβάσεων, 1996, σελ. 74, Ψυχογιάνης, Δίκαιο Τραπεζικών Συμβάσεων, 1998, σελ. 185.

³ ΑΠ 54/93 ΕΕμπΔ 1993.374, ΕλλΔνη 1993.600, ΑΠ 432/90 ΝοΒ 1991.745, ΕλλΔνη 1991.115, ΕφΑθ 9446/87, ΑρχΝ 1998.135, ΕφΑθ 7583/79, ΝοΒ 1979.1654, ΕΕμπΔ 1980.223, ΕφΑθ 11198/88, ΕΕμπΔ 1990.67.

θεση χρημάτων αποτελεί ανώμαλη παρακαταθήκη, όταν προέχει η πρόθεση του καταθέτη για φύλαξη των χρημάτων και η απόδοσή τους οποτεδήποτε το ζητήσει, ενώ θα αποτελεί δάνειο, όταν προέχει η πρόθεση απόκτησης κέρδους, και δη όταν τα χρήματα συμφωνούνται αποδοτέα μετά από κάποια προθεσμία⁵. Ο νομικός αυτός χαρακτηρισμός αφορά τις τραπεζικές καταθέσεις όψεως⁶, ταμειυτηρίου⁷, σε κοινό λογαριασμό⁸, όπως και τις καταθέσεις στο Ταχυδρομικό Ταμειυτήριο⁹. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η σύμβαση τραπεζικής κατάθεσης συνάπτεται με τη μεταβίβαση της κυριότητας των χρημάτων από τον καταθέτη στην τράπεζα και ταυτόχρονη παροχή πληρεξουσιότητας προς αυτή να αποδώσει τα κατατεθέντα στο δικαιούχο, όταν αυτό της ζητηθεί¹⁰. Η εκτέλεσή της γίνεται συνήθως με πολυάριθμες τμηματικές καταβολές και αναλήψεις που προσδιορίζονται εκάστοτε κατά τη βούληση του καταθέτη¹¹. Ο παρακαταθέτης έχει πάντοτε ενοχική αξίωση για την απόδοση πραγμάτων της ίδιας ποσότητας και ποιότητας με αυτά που κατέθεσε. Στην ανώμαλη παρακαταθήκη που έχει αντικείμενο χρήματα, ο θεματοφύλακας σε περίπτωση υπερμερείας οφείλει μόνο τόκους υπερμερείας, και όχι άλλη αποζημίωση¹². Η τράπεζα εισπράττει από τον καταθέτη την αμοιβή της, η οποία συνίσταται σε μέρος των τόκων που του οφείλει από την παροχή σε αυτήν της εξουσίας χρήσεως και διαθέσεως των χρημάτων.

Δ. Το βιβλιάριο καταθέσεων είναι το έγγραφο που εκδίδει η τράπεζα στο όνομα του δικαιούχου της κατάθεσης, στο οποίο καταχωρίζεται η κίνηση του σχετικού λογαριασμού, συμπεριλαμβανομένων των επιμέρους καταβολών, αναλήψεων και τόκων, σε εκτέλεση της σχετικής σύμβασης¹³. Η χορήγηση του βιβλιαρίου κατά κανόνα γίνεται σε αποταμιευτές, αφορά καταθέσεις ταμειυτηρίου και χρησιμεύει στη διευκόλυνση της τράπεζας προς εξακριβωση της ιδιότητας του δικαιούχου. Δεν πρόκειται, σε καμιά περίπτωση, περί νομιμοποιητικού εγγράφου, με την έννοια ότι με μόνη την κατοχή και επίδειξή του δε νομιμοποιείται ο κάτοχος να κάνει κινήσεις του λογαρια-

σμού. Το βιβλιάριο καταθέσεων δεν είναι ούτε αξιόγραφο, ώστε μόνη η κατοχή του να νομιμοποιεί στην άσκηση του δικαιώματος και η παράδοσή του σε άλλο πρόσωπο να συνιστά παράδοση της νομής του δικαιώματος που απορρέει από την κατάθεση¹⁴. Δεν αποτελεί συστατικό έγγραφο, δεδομένου ότι δεν επιβάλλεται από το νόμο ως στοιχείο της σύμβασης. Κατά συνέπεια, υποστηρίζεται ότι είναι απλά αποδεικτικό έγγραφο και μάλιστα, όχι της σύστασης της κατάθεσης, αλλά της κίνησής της¹⁵. Είναι άλλωστε καθημερινό το φαινόμενο της κίνησης του λογαριασμού χωρίς άμεση καταχώρηση των σχετικών πράξεων στο βιβλιάριο. Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι, απ' ενός ο νόμος δεν καθιερώνει το βιβλιάριο καταθέσεων ως αποδεικτικό έγγραφο, απ' ετέρου δε ότι το εν λόγω έγγραφο δε φέρει ιδιόχειρη υπογραφή, προϋπόθεση απαραίτητη για να έχει ένα ιδιωτικό έγγραφο αποδεικτική ισχύ, δυνάμει του άρθρου 443 ΚΠολΔ.

Ε. Πρόβλημα που απαντάται στις τραπεζικές συναλλαγές είναι η κατόπιν απώλειας ή κλοπής, χρήση του βιβλιαρίου από μη δικαιούχο και ανάληψη ποσού της κατάθεσης. Δεν είναι τυχαίο ότι, στις περισσότερες των περιπτώσεων, η ανάληψη γίνεται από κάτοχημα της τράπεζας που είναι διαφορετικό από εκείνο στο οποίο ανοίχθηκε ο λογαριασμός και στο αρχείο του οποίου υπάρχει δείγμα υπογραφής. Το

⁴ Σχετικά με τη νομική της φύση έχουν υποστηριχτεί διαφορετικές γνώμες, ότι δηλαδή η ανώμαλη παρακαταθήκη αποτελεί είδος δανείου, ιδιαίτερο είδος παρακαταθήκης, ιδιόμορφη σύμβαση και ιδιαίτερη επώνυμη σύμβαση. (βλ. Κρητικό, σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, ΑΚ, άρθρ. 830, αρ. 24).

⁵ Βλ. Κρητικό, σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, Ασ.Κωδ. άρθρ. 830, αρ. 28.

⁶ ΕφΑθ 11198/1988 ΕΕμπΔ 1990.67.

⁷ ΑΠ 432/1990 ΕλλΔνη 1991.115, ΕφΑθ 7583/1979 ΝοΒ 1979.1654, ΕΕμπΔ 1980.223, ΠολΠρΘεσ 4288/1993, ΕλλΔνη 1984.1624, Αρμ 1985.24.

⁸ ΕφΘεσ 209/1979 ΕΕμπΔ 1980.63.

⁹ ΕφΑθ 2052/1990, ΕλλΔνη 1993.608.

¹⁰ ΑΠ 432/1990 ό.π., ΑΠ 467/1990 ΝοΒ 1991.1205, ΕλλΔνη 1991.117.

¹¹ ΕφΑθ 6409/1993, ΕΕμπΔ 1994.214, ΕΤρΑξΧρΔ 1994.490.

¹² ΑΚ 808, ΑΠ 536/1960 ΝοΒ 9.324, ΕφΑθ 4627/1992 ΕλλΔνη 1973.479, ΠρΑθ 3524/1965 ΑρχΝ 16.513 και Ειρ Θεσσαλ 2774/1995, Αρμ 1996.668.

¹³ Βλ. Παμπούκη, Τραπεζικά πιστωτικά συμβάσεις, 1962, σελ. 333.

¹⁴ ΕφΑθ 8139/95 ΔΕΕ 1996.391.

¹⁵ Βλ. Παμπούκη, ό.π., 1962, σελ. 336.

ζήτημα της ευθύνης των πιστωτικών ιδρυμάτων από τον πλημμελή έλεγχο της ταυτότητας και της γνησιότητας της υπογραφής προσώπων που εμφανίζονται ως καταθέτες έχει εξαιρετικό πρακτικό ενδιαφέρον στη σύγχρονη συναλλακτική δραστηριότητα.

II. Καταβολή σε μη δικαιούχο

A. Η κατάθεση χρημάτων σε τράπεζα, με την οποία αποσκοπείται κυρίως η ασφαλής φύλαξη των χρημάτων του καταθέτη, φέρει το χαρακτήρα της ανώμαλης παρακαταθήκης. Επομένως, με την επιφύλαξη ειδικών διατάξεων νόμου που αφορούν το δεσμευμένο λογαριασμό, τυγχάνει εφαρμογής και η διάταξη του άρθρου 827 του αστικού κώδικα, κατά την οποία ο θεματοφύλακας, αν ο καταθέτης απαιτεί το πράγμα, οφείλει να το αποδώσει, και αν ακόμη δεν έχει περάσει η προθεσμία που ορίστηκε για τη φύλαξη του. Κατά τις γενικές διατάξεις των άρθρων 416 και 417 ΑΚ, η ενοχή αποσβήνεται με την καταβολή στο δανειστή, ή σε άλλο πρόσωπο που ο δανειστής ή το δικαστήριο ή ο νόμος έχει επιτρέψει να δεχθεί την καταβολή. Η καταβολή σε τρίτο πρόσωπο που δεν δικαιούται σε είσπραξη, δεν απαλλάσσει τον οφειλέτη έναντι του δανειστή, έστω και αν έγινε από συγγνωστή πλάνη¹⁶. Για το λόγο αυτό, η τράπεζα οφείλει να ελέγχει την ουσιαστική νομιμοποίηση του κατόχου του βιβλιαρίου και μάλιστα την ταυτότητά του για να διαπιστώσει, αν συμπίπτει με εκείνον που αναγράφεται στο βιβλιάριο ως δικαιούχος¹⁷.

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 3 του ΝΔ της 17.07/13.08.1923 “περί ειδικών διατάξεων επί ανωνύμων εταιρειών”, η οποία ως ειδική υπερισχύει των διατάξεων 888 και 889 ΑΚ, “η εκδότερα ονομαστικής ομολογίας, ή άλλης απόδειξης καταθέσεως χρημάτων, εταιρεία, η πληρώσασα αυτήν εξοφλημένην δια της επ’ αυτής υπογραφής του δικαιούχου, απαλλάσσεται, και αν η υπογραφή ήτο πλαστή, πλην αν η εκδότερα κατά την πληρωμήν ετέλει εν δόλω ή εν βαρεία αμελεία”. Τέτοια απόδειξη καταθέσεως χρημάτων είναι και το βιβλιάριο καταθέσεως ταμειυτηρίου, το οποίο

εκδίδει και παραδίδει στον καταθέτη η τραπεζική ανώνυμη εταιρεία και στο οποίο απεικονίζεται από τον ηλεκτρονικό υπολογιστή η κίνηση του λογαριασμού, με βάση τα γραμμάτια κατάθεσης και ανάληψης χρημάτων, που ο τελευταίος υπογράφει και διατηρούνται στο αρχείο της τράπεζας. Το βιβλιάριο αυτό, έστω και αν δε φέρει υπογραφή του αρμοδίου υπαλλήλου της τράπεζας, ή δεν απεικονίζει με ακρίβεια την πραγματικότητα, λόγω πραγματοποίησης συναλλαγών χωρίς τη χρήση του, όπως είναι οι συναλλαγές με κάρτα και οι κατάθεσεις από τρίτον, εξομοιώνεται, κατά τη διάταξη του άρθρου 444 εδ. 3 του ΚΠολΔ, με ιδιωτικό έγγραφο και αποτελεί, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 446 παρ. 2 του ίδιου κώδικα, πλήρη απόδειξη για όσα γεγονότα και πράγματα, αναγράφονται με μηχανική απεικόνιση, επιτρέπεται δε, μόνον ανταπόδειξη κατά της αληθείας των εγγράφων.

B. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι απαραίτητο κατά νόμο στοιχείο για την υποχρέωση της τράπεζας να αποδώσει στον καταθέτη το ποσό της κατάθεσής του, το οποίο κατέβαλε σε τρίτο που πλαστογράφησε την υπογραφή του καταθέτη, είναι ο δόλος, ή η βαριά αμέλεια, των οργάνων της. Η κατά περίπτωση εξειδίκευση του περιεχομένου της αόριστης αυτής νομικής έννοιας καταλείπεται στο δικαστήριο της ουσίας με βάση τα πραγματικά περιστατικά που έχουν τεθεί υπόψη του και αποδειχθεί ενώπιόν του. Τέτοια βαριά αμέλεια υπάρχει και όταν οι προστηθέντες υπάλληλοι της τράπεζας, οι οποίοι συνέταξαν το ένταλμα πληρωμής του αναληφθέντος ποσού δεν προέβησαν σε διαπίστωση της ταυτοπροσωπίας, μεταξύ εκείνου που έκανε την ανάληψη και του δικαιούχου του λογαριασμού από αδιαφορία για τη διαφύλαξη των συμφερόντων του τελευταίου¹⁸. Αντίθετα, δεν υπάρχει βαριά αμέλεια του προστηθέντος υπαλλήλου, ο οποίος προέβη στον έλεγχο της ταυτότητας, για το λόγο ότι δεν έδειξε εξειδικασμένη επιμέλεια κατά την

¹⁶ ΕφΑθ 9446/1987, δ.π., βλ. και Καρακατσάνη, σε Γεωργιάδη - Σταθοπούλου, Αστικός Κώδικς 417, αρ.7.

¹⁷ ΠΠρΝαυπλ 34/1996 ΑρχΝ 1998.90.

¹⁸ ΑΠ 1623/1995, ΔΕΕ1996.390, ΕΕΝ1997.335.

εκτέλεση του έργου αυτού. Ακόμη σε βαριά αμέλεια βρίσκεται η τράπεζα, όταν παραλείπει να διακριβώσει δια των οργάνων της το πλαστό της υπογραφής εκείνου που ζητά να αναλάβει χρήματα από το λογαριασμό κατάθεσης, εφόσον η διαπίστωση αυτή είναι ευχερής και δεν προϋποθέτει από μέρους τους την επίδειξη εξειδικασμένης επιμέλειας¹⁹.

Γ. Σημειώνεται ότι στην περίπτωση των καταθέσεων στο Ταχυδρομικό Ταμειτήριο εφαρμογή έχουν και οι διατάξεις του β.δ. της 2/22.08.1958 “περί κανονισμού εκτελέσεως της Υπηρεσίας Ταμειτηρίου του Ταχυδρομικού Ταμειτηρίου”. Συνεπώς με ανάλογο τρόπο συνάγεται η ευθύνη του Ταχυδρομικού Ταμειτηρίου, μη επερχομένης της απόσβεσης της κατάθεσης του πραγματικού καταθέτη, στην περίπτωση της μη τήρησης των νομίμων διατυπώσεων, ή πταίσματος κατά την τήρηση αυτών, από τους προστηθέντες του θεματοφύλακα με συνέπεια την καταβολή σε τρίτο²⁰.

Δ. Ο έλεγχος της ουσιαστικής νομιμοποίησης συνίσταται στην αντιπαραβολή των προσωπικών στοιχείων και κυρίως της υπογραφής του κατόχου, όπως αυτή εμφανίζεται, απ’ ενός στο ένταλμα αναλήψεως που εκδίδει η τράπεζα, απ’ ετέρου δε στην αστυνομική ταυτότητα του κατόχου που πραγματοποιεί τη συναλλαγή, ή στο δείγμα υπογραφής του νομίμου κατόχου²¹ που έχει λάβει και τηρεί η τράπεζα στο αρχείο της²². Ο όγκος των συναλλαγών και το οικονομικό κόστος του ελέγχου δε δικαιολογούν σε καμιά περίπτωση την παράλειψη του ελέγχου αυτού. Απαραίτητη προϋπόθεση για να γίνει ο έλεγχος ταυτοπροσωπίας είναι η επίδειξη του δελτίου αστυνομικής ταυτότητας από μέρους του συναλλασσομένου. Το έγγραφο αυτό είναι σήνηθες μέσο απόδειξης και παρέχει περισσότερα εχέγγυα ασφάλειας και λιγότερες πιθανότητες πλαστογραφίας από άλλα δημόσια έγγραφα. Για την άρση ενδεχόμενης υπόνοι-ας, ή αμφιβολίας, περί του κύρους της συναλλαγής, ενδείκνυται, τόσο η αντιπαραβολή του ανωτέρω δελτίου με τα δεδομένα του μηχανογραφικού συστήματος τα οποία έχουν καταχωρηθεί κατά το άνοιγμα του λογαριασμού, όσο και η καταγραφή του αριθμού του ανωτέρω δελτίου στο ένταλμα πληρωμής²³. Κα-

τά τον τρόπο αυτό μπορεί να ελεγχθεί και η αυθεντικότητα του δημοσίου αυτού εγγράφου. Η επίδειξη διαβατηρίου²⁴, ή προσωρινού δελτίου αστυνομικής ταυτότητας, πολύ περισσότερο άλλου δημοσίου εγγράφου, όπως η άδεια οδήγησης²⁵, ή η επαγγελματική ταυτότητα, εγκυμονεί μεγαλύτερους κινδύνους πλαστογραφίας και γι’ αυτό επιβάλλεται ιδιαίτερα αυξημένη επιμέλεια κατά την εξέτασή της.

Η φωτογραφία του δελτίου της αστυνομικής ταυτότητας πρέπει να παρουσιάζει, αν όχι ταυτότητα, ομοιότητες με τα φυσικά χαρακτηριστικά λαμβανομένου υπόψη και του χρόνου έκδοσής της²⁶. Η ηλικία και η εν γένει εξωτερική εμφάνιση πρέπει να ανταποκρίνεται στα δεδομένα του ίδιου δελτίου²⁷. Η σύγκριση των δειγμάτων υπογραφής, με όλες τις δυσκολίες που μπορεί αυτή να έχει, είναι ο επιβεβλημένος από τα συναλλακτικά ήθη τρόπος ελέγχου της ταυτοπροσωπίας του κατόχου με το νόμιμο δικαιούχο του λογαριασμού. Η ευθύνη της τράπεζας προκύπτει στην περίπτωση όπου η διαφορά των υπογραφών γίνεται αντιληπτή στον τρίτο, χωρίς να προϋποτίθεται από μέρους του η επίδειξη εξειδικασμένης επιμέλειας ή γνώσεων γραφολογίας²⁸. Το ενιαίο του συνόλου, οι δυσανάγνωστοι χαρακτήρες, σε αντίθεση με υπογραφές που έχουν τεθεί ολογράφως και με ευανάγνωστους και ευκρινείς χαρακτήρες, αλλά και απλές, πλην όμως, ουσιώδεις διαφοροποιήσεις, αρκούν για να δημιουργήσουν υποψίες²⁹. Αντίθετα, η αδυναμία εντοπισμού μη εμφανών διαφορών στην

¹⁹ ΑΠ 432/1990, ΝοΒ 1991.745, ΕλλΔνη 1991.115, ΕΕΝ 1991.67, ΕφΑθ 1807/1997, ΕλλΔνη 1998.201, ΕΤρΑΞΧρΔ 1998.390.

²⁰ ΑΠ 432/1990 ΕλλΔνη 1991.115, ΕΕΝ 1991.67, και ΝοΒ 1991.745, με σημειώσεις Δωρή, ΑΠ 1083/1989 Δνη 1990.1448, ΕΕΝ 1990.387, ΕφΑθ 2052/1990, ΕλλΔνη 93.608, ΕΤρΑΞΧρΔ 93.376.

²¹ Για τη σύμβαση και το δείγμα υπογραφής βλ. Γεωργακόπουλο, ό.π. σελ. 481-482.

²² ΕφΑθ 5141/1982, ΕλλΔνη 1982.404, ΕιρΘεσ 1502/89, Αρμ 90.319.

²³ ΕφΘεσ 1580/2000, ΔΕΕ 2000.884, ΕφΑθ 807/2000, ΔΕΕ 2000.522.

²⁴ ΕφΑθ 9446/1987, ό.π.

²⁵ ΠΠΘΝαυπλ 34/1996, ό.π.

²⁶ ΕφΑθ 3504/1987, ΕλλΔνη 1988.329, ΠρΑθ 8488/1984, ΝοΒ 1985.145.

²⁷ ΕφΑθ 3807/1998, ΕΤρΞΧρΔ 1999.73, ΕφΑθ 3504/1987, ό.π.

²⁸ ΑΠ 54/1993, ό.π.

υπογραφή του φερόμενου ως δικαιούχου με το τηρούμενο δείγμα ή το δελτίο της αστυνομικής ταυτότητας, εξαιτίας αριστοτεχνικής πλαστογραφίας, δε συνιστά βαριά αμέλεια³⁰.

Γεγονότα, όπως η απόπειρα συναλλαγής σε κατάστημα διάφορο αυτού, όπου είχε ανοιχθεί ο λογαριασμός, ενδεχομένως σε μεγάλη απόσταση από το τελευταίο, ή σε μικρή απόσταση από τον τόπο όπου απώλεσθησαν τα έγγραφα³¹, ανάληψη ποσού ασυνήθιστα μεγάλου για τις συναλλαγές του δικαιούχου που να ανέρχεται στο σύνολο ή το μεγαλύτερο μέρος του πιστωτικού υπολοίπου³², η υποβολή αιτήματος ενημέρωσης αμέσως πριν από τη συναλλαγή³³, διαδοχικές αναλήψεις σε εξαιρετικά σύντομο χρονικό διάστημα³⁴ συνιστούν περιστάσεις που λαμβάνονται υπόψη από το δικαστήριο κατά την κρίση του και οι οποίες οφείλουν να τύχουν της ιδιαίτερης προσοχής του αρμοδίου υπαλλήλου. Επιβάλλεται δε η λήψη πρόσθετων μέτρων ελέγχου από την πλευρά του τελευταίου. Ο χρόνος της συναλλαγής είναι ορισμένες φορές στοιχείο καθοριστικής σημασίας για τον έλεγχο νομιμότητας της συναλλαγής. Ελάχιστα λεπτά μετά το άνοιγμα ή πριν το κλείσιμο των τραπεζικών καταστημάτων, σε συνδυασμό και με ενδείξεις βιασύνης ή εκνευρισμού, δημιουργούν εύλογες αμφιβολίες³⁵. Ερωτήσεις σχετικές με το περιεχόμενο των εγγράφων, προσκόμιση πρόσθετων δημοσίων εγγράφων, αναζήτηση δείγματος υπογραφής και αποστολή του με τηλεμοιτυπία³⁶, συνιστούν πρόσφορα μέσα για τη συναγωγή ασφαλών συμπερασμάτων για το κύρος και τη νομιμότητα συγκεκριμένης συναλλαγής, όπου οι περιστάσεις ή η συμπεριφορά του συναλλασσόμενου, εγείρουν υπόνοιες παράνομης συμπεριφοράς.

III. Υποχρεώσεις του κατόχου

A. Ο καταθέτης οφείλει να φυλάσσει επιμελώς το βιβλιάριο καταθέσεων του, καθώς και το δελτίο της αστυνομικής του ταυτότητας. Οι συνέπειες από την πλημμελή φύλαξη των εγγράφων αυτών είναι προφανείς και γνωστές στο συναλλασσόμενο κοινό από

την καθημερινή του εμπειρία. Η φύλαξη όμως του βιβλιαρίου και του δελτίου της αστυνομικής ταυτότητας σε ασφαλές μέρος εντός του χώρου της κατοικίας και η αφαίρεσή τους με διάρρηξη³⁷, η φύλαξή τους σε κλειδωμένο συρτάρι³⁸, ή επιμελώς σε συρτάρι³⁹, δικηγορικού γραφείου, ή σε άλλο εργασιακό χώρο⁴⁰ και η αφαίρεσή τους με διάρρηξη, η εναπόθεσή τους σε αυτοκίνητο με συνέπεια την απώλειά τους αμέσως μετά από τροχαίο ατύχημα⁴¹, συνιστούν περιπτώσεις κατά τις οποίες τα μέτρα φύλαξης κρίθηκαν επαρκή από τα αρμόδια δικαστήρια.

B. Σε περίπτωση απώλειας του βιβλιαρίου, ο καταθέτης οφείλει να ειδοποιήσει για το γεγονός αυτό, ακολούθως και με έγγραφη δήλωσή του, το ταχύτερο δυνατόν την τράπεζα, και ιδιαίτερα το κατάστημα όπου έχει ανοιχθεί ο λογαριασμός, διαφορετικά ουδεμία κατ' αρχήν ευθύνη υπέχει η τελευταία για ενδεχόμενη πληρωμή προς τρίτους. Η υποχρέωση αυτή συνιστά ένα βάρος του καταθέτη, όμοιο με τα συνήθη στη σύμβαση ιδιωτικής ασφάλισης βάρη του ασφαλισμένου, κυρίως πληροφόρησης, που επάγεται, σε περίπτωση μη τήρησης της βαρύνουσας τον ασφαλισμένο συμπεριφοράς, απαλλαγή του ασφαλιστή από την ευθύνη του⁴². Η γνωστοποίηση, αρκεί να γίνει χωρίς υπαίτια καθυστέρηση από τότε που ο καταθέτης έλαβε γνώση

²⁹ ΑΠ 1623/1995, ΔΕΕ 96.390, ΕΕΝ 97.335, ΕφΑθ 3807/1988, ό.π., ΕφΑθ 2715/1996, ΝοΒ 1998.46, ΕφΑθ 9446/1987, ό.π., ΕφΑθ 3504/1987, ό.π., ΠΠρΘεσ 4288/1983, Αρμ 1985.24, ΠΠρΝαυπλ 34/1996, ό.π., ΠρΑθ 8488/1984, ό.π.

³⁰ ΑΠ 54/1993, ό.π.

³¹ ΕφΑθ 3807/1998, ό.π.

³² ΕφΑθ 3807/1998, ό.π., ΕφΑθ 2715/1996, ό.π.

³³ ΕφΑθ 2715/1996, ό.π.

³⁴ ΕφΑθ 807/2000, ό.π., ΕιρΘεσ 1502/1989, ό.π.

³⁵ ΑΠ 1623/1995, ό.π., ΕφΑθ 2715/1996, ό.π.

³⁶ ΠΠρΝαυπλ 34/1996, ό.π.

³⁷ ΕφΑθ 3807/1998, ό.π., ΠΠρΝαυπλ 34/1996, ό.π., ΕφΑθ 2052/1990, ό.π., ΑΠ 432/1990, ό.π., ΑΠ 1083/1989, ό.π., ΕφΑθ 9446/1987, ό.π.

³⁸ ΕφΘεσ 1580/2000, ό.π.

³⁹ ΕφΑθ 807/2000, ό.π.

⁴⁰ ΕιρΘεσσαλ 1502/1989, ό.π.

⁴¹ ΑΠ 1623/1995, ό.π.

⁴² Για περισσότερα βλ. Δωρή, παρατηρήσεις υπό την ΑΠ 432/1990 ΝοΒ 1991.748.

της απώλειας του βιβλιαρίου. Ειδικότερα, καθυστέρηση λόγω απουσίας σε διακοπές σε συνδυασμό με ασφαλή φύλαξη του βιβλιαρίου στο σπίτι⁴³, καθυστέρηση μέχρι το πέρας του ωραρίου εργασίας⁴⁴, ολιγόωρη καθυστέρηση στην επιβεβαίωση του γεγονότος της απώλειας της οποίας προηγήθηκε τροχαίο ατύχημα⁴⁵, δε συνιστούν συμπεριφορές αντικείμενες στην καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη.

Γ. Η ευθύνη της τράπεζας για δόλο ή βαριά αμέλεια των προσθηθέντων υπαλλήλων της υπάρχει ακόμα κι αν έχει συνομολογηθεί σχετική απαλλακτική ρήτρα. Τέτοια ρήτρα είναι και αυτή, σύμφωνα με την οποία η τράπεζα δεν ευθύνεται για την παράνομη χρήση του απολεσθέντος βιβλιαρίου, αν ο καταθέτης παραλείψει να την ενημερώσει για την απώλεια του βιβλιαρίου καταθέσεων. Η απαλλαγή δεν επέρχεται, όταν η μη συμμόρφωση προς την υποχρέωση γνωστοποίησης της απώλειας στην τράπεζα ή το ταχυδρομικό ταμειτήριο⁴⁶, οφείλεται σε αποδεδειγμένη ανυπαίτια αδυναμία εκπλήρωσής της. Χαρακτηριστική περίπτωση είναι η άγνοια της απώλειας του βιβλιαρίου μέχρι τη στιγμή που πραγματοποιήθηκε η παράνομη ανάληψη⁴⁷.

Η μη γνωστοποίηση της απώλειας οδηγεί σε απαλλαγή του πιστωτικού ιδρύματος, δεν αίρει όμως την υποχρέωση του τελευταίου να προβεί σε επιμελή έλεγχο της ουσιαστικής νομιμοποίησης του κατόχου του βιβλιαρίου και στη διαπίστωση του πραγματικού δικαιούχου, ούτε εμποδίζει τη συνεκτίμηση του πταίσματος της τράπεζας κατά τον έλεγχο αυτό. Σχετικά, έχει κριθεί ότι η εγκατάλειψη του δελτίου της αστυνομικής ταυτότητας και του βιβλιαρίου του δικαιούχου στο ανασφάλιστο αυτοκίνητο, παρκαρισμένο μέσα σε εσωτερικό χώρο στάθμευσης απ' όπου και κλάπηκαν, δε συνιστά συντρέχον πταίσμα του δικαιούχου, κατ' άρθρον 300 ΑΚ, γιατί δεν τελεί σε πρόσφορη αιτιότητα προς τη ζημιά⁴⁸.

Δ. Κάθε παράλειψη των συμβαλλομένων έχει τη νομική της σημασία και δεν πρέπει να παραμένει χωρίς νομικές συνέπειες. Η παράλειψη του καταθέτη δεν αίρει την απαξία της παράλειψης της τράπεζας.

Απομένει να προσδιοριστεί το μέγεθος της συμβολής καθεμιάς παράλειψης στην επέλευση του ζημιού γονου γεγονότος. Η μη εκπλήρωση των παρεπόμενων υποχρεώσεων του καταθέτη, ιδιαίτερα της υποχρέωσης επιμελούς φύλαξης και άμεσης γνωστοποίησης της απώλειας διαφοροποιεί την έκταση της ευθύνης αναλόγως με το μέγεθος της συμβολής της συμπεριφοράς καταθέτη και τράπεζας στην πρόκληση της ζημιάς σύμφωνα με την ΑΚ 300⁴⁹. Τέλος στην περίπτωση εκατέρωθεν πταισμάτων επιβάλλεται η στάθμισή τους, ώστε η διδόμενη λύση να ανταποκρίνεται στο αίσθημα δικαίου και τις αναμενόμενες εύλογες προσδοκίες από τη συγκεκριμένη συναλλαγή και την καλόπιστη συμπεριφορά κατ' εφαρμογή και του άρθρου 300 ΑΚ⁵⁰. Το δικαστήριο εκτιμώντας τις ειδικές περιστάσεις και με βάση αντικειμενικά κριτήρια που αντλούνται από την έννομη τάξη και από τις αντιλήψεις που επικρατούν στις συναλλαγές, μπορεί να καταγνώσει τον περιορισμό της αξιούμενης από τον καταθέτη παροχής και να τη διαμορφώσει κατά τρόπον ώστε να ανταποκρίνεται στην καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη⁵¹.

IV. Προσέγγιση του ζητήματος από τον Τραπεζικό Μεσολαβητή

Α. Το γραφείο του Τραπεζικού Μεσολαβητή έχει την αρμοδιότητα της δίκαιης, αμερόληπτης και με

⁴³ ΕφΑθ 3807/1998, ό.π., ΑΠ 432/1990, ό.π., ΕφΑθ 9446/1987, ό.π.

⁴⁴ ΠΠρΝαυπλ 34/1996, ό.π.

⁴⁵ ΑΠ 1623/1995, ό.π., ΠΠρΘεσ 4288/1983, ό.π.

⁴⁶ Άρθρο 22 Α.Ν. 118/1938 όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 10 Α.Ν. 2168/1940. Η εν λόγω διάταξη προβλέπει και την απαλλαγή του ταμειτηρίου από κάθε ευθύνη «επί πλαστή υπογραφή ή πλαστοπροσωπία».

⁴⁷ ΕφΑθ 4336/1985 ΕλλΔνη 1985.739, ΕφΑθ 9446/1987, ό.π., ΑΠ 432/1990, ό.π., ΑΠ 1083/1989, ό.π.

⁴⁸ ΠρΑθ 8488/1984, ό.π.

⁴⁹ ΕφΑθ 1807/1997, ό.π. βλ. και Δωρή, παρατηρήσεις υπό την ΑΠ 432/1990, ό.π.

⁵⁰ ΕφΑθ 9446/1987, ό.π.

⁵¹ ΑΠ 187/1990 ΝοΒ 39.913, ΑΠ 291/1985 ΝοΒ 34.71, ΕφΑθ 2715/1996, ό.π.

διαφανείς διαδικασίες εξέτασης των παραπόνων των συναλασσόμενων που προκύπτουν από τις συναλλαγές τους με τις τράπεζες. Κάθε ιδιώτης, αφού έχει προσφύγει στα αρμόδια όργανα της τράπεζάς του και αφού πάρει απάντηση από την οικεία υπηρεσία πελατών, έχει δικαίωμα να απευθυνθεί στον Τραπεζικό Μεσολαβητή για να θέσει εγγράφως το αίτημά του και να τύχει της παρέμβασης του θεσμού προς τη δίκαιη διευθέτησή του. Με τον τρόπο αυτό αποφεύγονται οι περαιτέρω επιφυλάξεις, ή και αντιπαραθέσεις ανάμεσα στην τράπεζα και τον πελάτη της, και αποκαθίσταται η εμπιστοσύνη του κοινού, τόσο στο εμπλεκόμενο πιστωτικό ίδρυμα, όσο και στο σύνολο του πιστωτικού μας συστήματος. Είναι προφανές το όφελος, τόσο για τον πελάτη της τράπεζας που βρίσκει ένα βήμα για να εκφράσει τις απόψεις του και να αξιώσει την επίλυση του προβλήματός του, όσο και για την εύρυθμη και απρόσκοπτη λειτουργία των υπηρεσιών των τραπεζών και την εν γένει εικόνα του τραπεζικού συστήματος. Σημειώνεται ότι οι σύστασεις του Τραπεζικού Μεσολαβητή δεν υπεισέρχονται και δεν επισύρουν τον πειθαρχικό έλεγχο τραπεζικών υπαλλήλων, αλλά περιορίζονται αυστηρά στην εξεύρεση της καλύτερης κατά περίπτωση λύσης. Συμβάλλουν καθοριστικά στην οριστική διευθέτηση μικροδιαφορών που μόνο κόστος σε εργάσιμο χρόνο και σε έξοδα διεκπεραίωσης θα μπορούσαν να έχουν για την τράπεζα. Έχουν δε συχνά ως αποτέλεσμα τον επιμερισμό της ευθύνης εκατέρωθεν αναλόγως με τη συμβολή του κάθε μέρους στη δημιουργία και την εξέλιξη του προς επίλυση προβλήματος. Τέλος, η λειτουργία του θεσμού είναι σύμφωνη με την τάση εξωδικαστικής επίλυσης διαφορών που έχει επικρατήσει, τόσο σε διεθνές, όσο και σε εθνικό επίπεδο⁵². Ο Τραπεζικός Μεσολαβητής στους δεκαοχτώ μήνες της λειτουργίας του επιλήφθηκε τριών υποθέσεων σχετικών με αναλήψεις από μη δικαιούχο.

Β. Στην πρώτη των περιπτώσεων πραγματοποιήθηκε ανάληψη ύψους τριακοσίων χιλιάδων δραχμών από το λογαριασμό της παραπονουμένης κα-

τά το χρόνο που ήταν απασχολημένη στο χώρο εργασίας της, όπως βεβαιώνεται από τον προϊστάμενο της υπηρεσίας της. Είχε προηγηθεί διάρρηξη ντουλαπιού εντός του εργασιακού της χώρου και κλοπή του βιβλιαρίου καταθέσεων και του δελτίου της αστυνομικής της ταυτότητας, όπως προκύπτει από τη μηνυτήρια αναφορά που κατατέθηκε στην οικεία αστυνομική αρχή. Η αναγγελία στην τράπεζα έγινε μετά το πέρας του ωραρίου εργασίας της και ενώ η εν λόγω συναλλαγή είχε ήδη ολοκληρωθεί. Η επίμαχη ανάληψη έλαβε χώρα σε κατάσταση που βρισκόταν σε μεγάλη απόσταση από τον προαναφερόμενο χώρο και παρά την ύπαρξη ATM στο χώρο αυτό. Τέλος οι διαφορές μεταξύ της υπογραφής στο σχετικό ένταλμα πληρωμής και του ληφθέντος σε ανύποπτο χρόνο δείγματος της νόμιμης κατόχου ήταν ουσιώδεις⁵³.

Γ. Στη δεύτερη περίπτωση, πραγματοποιήθηκε σειρά αναλήψεων, τρεις τον αριθμό, μέσα σε διάστημα μιας περίπου ώρας από διαφορετικά καταστήματα της ίδιας τράπεζας συνολικού ύψους δύο εκατομμυρίων πεντακοσίων χιλιάδων δραχμών. Είχε προηγηθεί κλοπή του βιβλιαρίου κατάθεσης και του δελτίου της αστυνομικής ταυτότητας του παραπονούμενου από το παρκαρισμένο σε δημόσιο χώρο αυτοκίνητό του, όπως προκύπτει από την υποβληθείσα μηνυτήρια αναφορά. Η αναγγελία της απώλειας έγινε με καθυστέρηση τριών ωρών από το άνοιγμα των τραπεζικών καταστημάτων την επόμενη μέρα, και σε χρόνο μεταγενέστερο των αναλήψεων, γεγονός που συντέλεσε στην επέλευση του συμβάντος. Οι αντίστοιχες υπογραφές παρουσίαζαν εξόφθαλμες διαφορές. Εν προκειμένω, το ύψος των διαδοχικών συναλλαγών και η εξέλιξη της κίνησης του σχετικού λογαριασμού θα έπρεπε να προβληματίσει τους υπαλλήλους κατά

⁵² Βλ. σχετικά Στρατινάκη-Ξενάκη, Γρύλλη και Γιαννούλη, Η δικαιοσύνη μπορεί τώρα να τρέξει; Σνήγορος 2000, σελ. 312 επ. και Μακροδημήτρη, Χρυσανθάκη, Κουλούρη και Οικονόμου, «Ombudsman» ο έλεγχος της κακοδιοίκησης στην Ελλάδα και την Ευρώπη, Αθήνα 1996.

⁵³ Κ.Α.Υ 226/54/2000, Εκθεση Πεπραγμένων 2000, Γραφείο Τραπεζικού Μεσολαβητή, σελ. 42.

την καταχώρηση των συναλλαγών στο on line ηλεκτρονικό σύστημα⁵⁴.

Δ. Στην τελευταία περίπτωση, και κάτω από αντίστοιχες περιστάσεις απολέσθησαν τα απαραίτητα για την πραγματοποίηση ανάληψης ύψους 230.000 δραχμών έγγραφα. Με την ίδια καθυστέρηση ακολούθησε η δήλωση της απώλειας, ενώ οι διαφορές των υπογραφών είναι προφανείς και δεν επιδέχονται αμφισβήτηση⁵⁵. Στις δύο τελευταίες, τα μέτρα φύλαξης των εγγράφων κρίνονται ανεπαρκή και η καθυστέρηση στην αναγγελία της απώλειας αδικαιολόγητη.

Ε. Σε όλες τις περιπτώσεις παρατηρήθηκε το φαινόμενο της φύλαξης σε κοινό χώρο των απαραίτητων για τη διενέργεια των επίμαχων συναλλαγών εγγράφων με αποτέλεσμα να δίνεται η δυνατότητα να περιέλθουν με ευκολία από κοινού στα χέρια τρίτων. Το κατάστημα ήταν σε όλες τις περιπτώσεις διάφορο αυτού, όπου ανοίχθηκε ο λογαριασμός και όπου τηρείται δείγμα της υπογραφής του δικαιούχου. Ο διάλογος, η φωτογραφία του δελτίου της αστυνομικής ταυτότητας, η συμπεριφορά και οι λοιπές περιστάσεις δεν οδήγησαν τους αρμόδιους υπαλλήλους στη λήψη πρόσθετων μέτρων για τη διακρίβωση της νομιμοποίησης του κατόχου. Ο Τραπεζικός Μεσολαβητής συνεκτιμώντας τις επιμέρους περιστάσεις προέβη σε σύσταση επιστροφής, με πίστωση των αντίστοιχων λογαριασμών, ποσοστού 50% στην πρώτη, 40% στη δεύτερη, και ενός τρίτου στην τελευταία περίπτωση, των ποσών που αφορούσαν στις παραπάνω αναλήψεις. Επίσης συνέστησε την ανανέωση του περιεχομένου των εγγράφων ορισμένης τράπεζας κατά τρόπον ώστε να μη δημιουργούνται στον καταθέτη αμφιβολίες σχετικά με τη δυνατότητα άμεσης αναστολής της χρήσης απολεσθέντος βιβλιαρίου καταθέσεων⁵⁶.

V. Συμπέρασμα

Η τεχνολογική εξέλιξη έχει καταστήσει δυνατή την ανάληψη ποσού από τραπεζικό λογαριασμό από κατάστημα διάφορο, από αυτό όπου τηρείται ο λογαριασμός, με τη χρήση των απευθείας συνδεδεμένων υπολογιστών. Αντίθετα δεν έχει τύχει ακόμη εφαρμογής στη χώρα μας η χρήση κάρτας για την πραγματοποίηση αναλήψεων από τα καταστήματα των τραπεζών με παράλληλη κατάργηση των βιβλιαρίων καταθέσεων με τη μορφή που έχουν σήμερα. Η παράνομη χρήση του βιβλιαρίου καταθέσεων, σε συνδυασμό συνήθως με το δελτίο αστυνομικής ταυτότητας, ευνοείται από τον όγκο και την ταχύτητα των συναλλαγών, συνθήκες που καθιστούν δυσχερή στην πράξη τον ουσιαστικό και πλήρη έλεγχο της ταυτοπροσωπίας. Η ανάγκη απλούστευσης των διαδικασιών και διευκόλυνσης των συναλλασσομένων στα πλαίσια της ευγενούς άμιλλας και του υγιούς ανταγωνισμού των πιστωτικών ιδρυμάτων δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να θέτουν σε κίνδυνο τα συμφέροντα, τόσο των τραπεζών, όσο και των πελατών τους. Εναπόκειται στη συνεπή και υπεύθυνη στάση των νομίμων κατόχων και των αρμόδιων τραπεζικών υπαλλήλων να θέσουν αποτελεσματικά προσκόμματα και να αποτρέψουν την ανάπτυξη της εγκληματικής αυτής δραστηριότητας. Είναι ζήτημα εμπειρίας, υπευθυνότητας και ανάπτυξης της καταναλωτικής συνείδησης όλων των εμπλεκομένων. Η σχετικοποίηση των υποχρεώσεων των τελευταίων είναι κίνδυνος σοβαρός για τη λειτουργία του συστήματος. Ο εκσυγχρονισμός των απαραίτητων για τη νομιμοποίηση εγγράφων, τόσο των δημοσίων, όσο και των τραπεζικών, και η επιμελής τήρηση των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων της υπογραφής από μέρος του υπογράφοντα είναι προϋποθέσεις για την εξάλειψη του φαινομένου.

⁵⁴ Κ.Α.Υ. 294/122/2000, Έκθεση Πεπραγμένων 2000, Γραφείο Τραπεζικού Μεσολαβητή, σελ. 42.

⁵⁵ Κ.Α.Υ. 295/123/2000, Γραφείο Τραπεζικού Μεσολαβητή.

⁵⁶ Κ.Α.Υ. 295/123/2000, Γραφείο Τραπεζικού Μεσολαβητή.